

Herinner de toekomst

'Herinneringen in het digitale tijdperk'

Leonieke Pieket Weeserik MKE 2

Als herinneringen een grote rol spelen in hoe wij onze toekomst vormgeven en jongeren hun herinneringen vormgeven aan de hand van algoritmes in hun eigen, let wel, wereldwijde digitale bubbel, loopt onze toekomst dan gevaar?

Denken over de toekomst

Ik duik graag mijn eigen verleden in, een heleboel dingen die ik vroeger stom vond, vind ik nu leuk. Ik weet nog dat ik hard lachte om Ray en Anita met hun hit No Limit (1993). En als ik nu lees dat de 2 unlimited formatie; Ray en Anita weer bij elkaar komen dan voel ik een enorme warmte en genegenheid voor deze muziek. De vreemde vervorming van herinneringen naar nostalgie. Als iets leuk of niet leuk vinden al 180 graden kan draaien in een andere tijd en context, hoe werkt het dan met het verbeelden van de toekomst? Kan je er al een soort van rekening mee houden dat een herbeleving van een herinnering in de toekomst totaal anders beleefd kan worden? En zelfs een andere waarde krijgt? Mijn voorbeeld van No Limit is nu nog terug te vinden en precies zoals het was in 1993 terug te zien in 2021. Hetzelfde geldt voor de digitale informatie die jongeren hedendaags te verslinden krijgen. Het beeld veranderd niet - de context wel.

Tijdens een loopbaantraject in 2015 liet een coach mij een soort droomvlucht door de tijd maken. Om duidelijk te krijgen waarom zij dit instrument toepast, heb ik haar (Maureen) weer opgezocht via social media en een telefonisch interview volgde. Maureen hakt tijd in periodes van vijf jaar. Deze oefening doet zij om iemand te laten inzien hoeveel tijd iemand heeft om nog een carrièreswitch te maken. Ze wil laten zien dat mensen zich laten remmen door tijd maar dat het vaak nog makkelijk kan. Dit doet ze door een beeld te schetsen aan de hand van een aantal opdrachten om in beeld te krijgen waar iemands verlangens en behoeftes liggen. Het verbeelden van de toekomst (waar ik specifiek naar vraag) doet zij niet bij iedereen geeft ze aan. Persoonlijkheid en leeftijd spelen een rol. Ze doet eerst een type test aan de hand van de 4 elementen, aarde, vuur, water, lucht. Zij gaf aan dat als iemand een aarde type is, het al veel lastiger is om die persoon te laten verbeelden. Dit heb ik zelf ook ervaren met een aantal van de deelnemers van mijn artistieke onderzoek (Remember the Future, 2020), waarin ik deelnemers vroeg in

gedachten een reis door de tijd te maken door een kunstwerk in te stappen. Bij de ene deelnemers ging dit makkelijker dan bij de ander, toch na een paar keer oefenen lukte het verbeelden bij vrijwel iedereen. Zou dit te maken kunnen hebben met het 'type' waar Maureen het over heeft of heeft het te maken met de ervaring die de deelnemer heeft opgedaan in het kunnen verbeelden?

Wat mij verder opviel bij een paar deelnemers is dat er teruggegrepen werd naar films uit hun adolescentie in het verbeelden of verwoorden van de toekomst. Zo kwam ik op de vraag wat de digitale tijd voor invloed heeft op de herinneringen van de volgende generaties. Krijgen deze een nieuwe betekenis in een nieuwe context?

In een krantenartikel (Nos, 2020) kwam ik een stuk tegen over een reis in gedachten naar de toekomst. Met de gedachte wat vertel jij je kinderen of kleinkinderen over tien jaar van nu over het leven tijdens corona. De wetenschapper die dit betrof zet net als Maureen het tijdreizen in om alles in perspectief te kunnen zien.

In een gesprek met Bertus Jeronimus, universitair docent bij de faculteit gedrags- en maatschappijwetenschappen aan de RuG en tevens onderzoeker naar geluk, hoorde ik voor het eerst van de tijdshorizon. Het betekent het volgende; als je jong bent, ligt er nog veel tijd voor je. Je hebt veel te fantaseren over hoe je die toekomst zou willen inrichten en hoe je deze gestelde doelen gaat bereiken. Als je ouder bent heb je meer tijd achter je liggen, je tijdshorizon krimpt. Ook gaf hij aan dat sociale evolutie een grote rol speelt in de het kunnen en willen tijdreizen in gedachten. Het is voor de huidige generatie veel makkelijker om vanuit abstractie te denken dan voor onze opa's en oma's. Hij geeft als voorbeeld aan dat als je rond de 18^e eeuw aan iemand zou vragen of ijsberen bestaan; deze persoon zou dan kunnen zeggen; 'ik denk het niet want ik heb het nog nooit gezien'. Als je nu vraagt aan een kind of ijsberen bestaan dan kunnen ze zich er een voorstelling van maken en er volmondig ja op antwoorden, ook al hebben ze er nog nooit een gezien.

Tijdreizen als kunsteducatief middel

©2018 Querido, illustratie van Joke van Leeuwen uit Nu is later vroeger

Mijn vraag aan Jeronimus is of het zo zou kunnen zijn dat als we de oefening, Maak een tijdreis naar de toekomst in gedachten, in het onderwijs zouden toepassen, mensen een groter verantwoordelijkheidsgevoel of betrokkenheid met deze toekomst zouden ontwikkelen. Jeronimus gaf aan dat hij met zijn eigen studenten wel eens op deze manier de morele echo ter sprake brengt. Zo zou je kunnen zeggen 'ik eet geen dierlijke producten meer want ik wil mijn kleinkinderen recht in de ogen kunnen aankijken'.

De gedachtetijdreis zou wellicht een enorme rijkdom kunnen bieden zoals:

- Voortschrijdend inzicht
- Moreel besef
- Verantwoordelijkheid voor de toekomst
- Aanjagen van creatief denken
- Bieden van een reflectief middel

En waarschijnlijk nog veel meer.

Waarom wordt dit dan niet bewust ingezet in het onderwijs of alleen maar ingezet in tijden waarin de participant leeft en nog een beetje tijd op zijn of haar tijdshorizon in te richten heeft, zoals bij loopbaan-coaching? En waarom niet in de verre onbereikbare toekomst?

In de ouderenzorg ontdekte ik Stichting de Tijdmachine¹, die de gedachtetijdreis aanmoedigt door een visueel middel te bieden. Deze organisatie richt huiskamers in zoals die er in de goede oude tijd uitzagen. Muziekhitjes uit die tijd worden op de achtergrond afgespeeld. Ik heb me vaak afgevraagd of het herhalen van een tijdperk niet beperkend is voor ouderen. Is een tijdreis naar de toekomst niet veel uitdagender voor de grijze massa (lees hersenen), net zoals het maken van muziek of het leren van een taal?

Jeronimus geeft mij ook hier een nieuw inzicht, de rol van de wil is toch te sterk bepalend. De reis terug is niet hetzelfde als dat het toen daadwerkelijk was. Herinneringen van toen worden naar de huidige tijd verplaatst wat een nieuw perspectief geeft aan het gememoreerde. Dus ook door een reis terug geef je ruimte aan de verbeelding. Dit geeft hoop en perspectief want zou dit ook gelden voor digitale herinneringen? Als mijn dochter van 15 over 60 jaar tik tok filmpjes van nu terugziet wat zou dat dan doen met haar verbeelding?

¹ <https://www.stichtingdetijdmachine.nl>

De toekomst is een algoritme

Kelli van der Waals volgt voor het schrijven van haar boek *picture perfect* (2020), een aantal jongeren van de smartphone generatie. Zij onderzoekt de grote impact die dit telefoongebruik op hun leven heeft en hoe zij mede doordat ze elk moment kunnen vastleggen en publiekelijk kunnen delen constant 'aanstaan'. Hoe zij over komen in real live en in digital live wisselen elkaar continue af. Tijdens het volgen van deze tieners merkt van der Waals regelmatig op dat gezichtsuitdrukkingen die gebruikt worden voor snaps en instaposts ook worden gebruikt in een fysiek gesprek. Bepaalde looks die rondgaan op social media worden geadapteerd en ook bekend als die look van snapchat of tik tok. De grens tussen privaat en publiek leven lijkt hierdoor steeds meer te vervagen. Deze jongeren, iGen (Twenge, 2017), kennen geen tijd zonder internet. Deze generatie smartphone-boomers (Waals, van der, 2020) leren koken via tiktok, kunnen dit opnemen om het resultaat te delen en over 20 jaar terugkijken om herinneringen aan deze tijd op te halen.

De generatie van nu die opgroeit met een telefoon in de hand heeft wellicht meer digitale herinneringen dan echte herinneringen. Wat is het effect van herinneringen die worden gevormd door algoritmes? Herinneringen zonder duidelijk begin en eind. Het is namelijk niet zo dat je buiten een potje voetbalt en per ongeluk tegen een ruit trapt waarop deze barst. Een gebeurtenis met een duidelijk tijdsverloop in ons eigen bewustzijn. Een digitale gebeurtenis is al gebeurd en gebeurt vaker. Als je de gebeurtenis hebt gefilmd en terugkijkt veranker je de herinnering dan of laat je deze juist los en is er minder ruimte voor verbeelding?

Tijdens een bijeenkomst van Nishant Shah bij ArtEZ University of the Arts in 2020 legt Nishant uit wat de komst van fotografie voor invloed heeft gehad op de herinneringen van zijn oma. Momenten voor de komst van de foto worden kleurrijk omschreven. Met de komst van de foto vertelt ze nog steeds verhalen maar buiten het bewijsmateriaal om. We verzamelden bij dat en dat huis en die en die waren daar en zus en zo' Ik interpreteer zijn verhaal als volgt; de herinneringen zijn deels kleurrijker zonder bewijsmateriaal maar de foto biedt ook een ingang voor verhalen eromheen. Met het digitale bewijsmateriaal van nu kan je volgens mij steeds minder afwijken van het geheel. De digitale werkelijkheid lijkt groter dan de fysieke werkelijkheid. Welk fysiek bewijsmateriaal kan je dan nog buiten alle digitale data aanhalen als het gebeurde zich daar al nooit heeft afgespeeld?

In the social dilemma seizoen wordt hier verder op ingegaan, in de eerste aflevering van deze Netflix serie wordt uitgelegd dat niet de data het product is waar de

social-mediagiganten op inspelen voor de consument. Maar dat de aandacht van de consument het product is waar men op zinspeelt. Algoritmes worden ingezet zodat je aandacht net iets vaker of iets langer vastgehouden worden. Ik betrap mezelf er wel eens op als ik iets online heb opgezocht en ik vervolgens allerlei leuke dingen op Instagram voorbij zie komen. Soshana Zuboff (1951), professor aan Harvard en schrijfster van *Surveillance Capitalism*, beschrijft hoe deze instrumerende macht algoritmes inzet en tot social media verslaving aanzet door middel van fake news en hoe deze surveillance kapitalisten de privacy in gevaar brengt bijvoorbeeld door data te delen. Mijn zoekgedrag is dus gedeeld met een data kapitalist, in mijn geval Instagram. Hoe verder ik klik door te klikken hoe verder ik in een digitale bubbel lijkt te belanden. Toch als je me vraagt wat mijn laatste digitale herinnering is dan kan ik je niet zo snel iets opnoemen. Dan kom je toch uit op media wat iets langer duurt om geconsumeerd te worden zoals films. Bij navraag in mijn vriendenkring vooral bestaande uit dertigers en veertigers, blijken inderdaad de eerste digitale herinneringen vertaald te worden in film herinneringen. Ik krijg van Pippi langkous tot platvoet en zijn vriendjes om de oren. Maar ook 'dat was mijn eerste bioscoopfilm' en 'ik weet nog waar dat was'. Omgevingsfactoren spelen een rol in deze herinneringen. Wat betekent dat voor i-Gen? De generatie die vooral korte fragmenten consumeert welke factoren kleuren hun herinneringen? Is al die onlinetijd verloren tijd voor je geheugen?

Digitale herinneringen

2020 screenshot van mijn story's op Instagram

Mediakunstenaar Refik Anadol heeft met zijn team een manier gevonden om de vloeibaarheid van herinneringen in een digitaal kunstwerk te laten zien. (Melting Memories, 2018). Hij is geïnspireerd door zijn oom die door Alzheimer zijn herinneringen langzaam verloor. Mijn persoonlijke mening is dat kunst voor deze doelgroep 'mensen met stoornissen aan het geheugen' een ingang kan bieden naar het geheugen. Diverse onderzoeken wijzen uit dat o.a. muziek een positieve werking heeft op het geheugen². Anadol maakt prachtige werken waarin herinneringen digitaal worden.

Maar wat als het nu andersom gebeurt. Het digitale vormt jouw herinneringen? De tijdreis tool waar Jeronimus en ik het over gehad hebben zou misschien wel een educatieve rol kunnen spelen als het gaat om het inzicht geven hierin. Welke herinneringen nemen de jongeren mee naar de toekomst. Zodra i-Gen zich bewuster wordt van de werking van

² <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0197457220303657?via%3Dihub>

algoritmes en hun beeldvorming op de gehele tijdshorizon zouden ze dan bewuster gaan consumeren?

Hoop voor de toekomst

Hebben de vele herinneringen die zijn ontstaan door digitale tijdsbesteding een negatieve invloed op het toepassen van verbeeldingskracht? Ik denk dat het te vroeg is om dit te stellen. Wat ik uit mijn onderzoek leer is dat vooral de werkende generatie terugvalt op science fiction in het verbeelden van de toekomst. Maar dat betekent niet dat er geen ruimte is om ervan af te wijken, om een nieuw verhaal te vormen. De nieuwe generatie 'de millennials', groeit op met een multi-identiteit zowel digitaal als fysiek door elkaar heen. Welke herinneringen hebben zij als zij volwassen zijn? Brengt dit de toekomst in gevaar, bepalen algoritmes hoe wij ons onze toekomst verbeelden en gaan wij hier ook naar handelen? Verliezen wij op steeds jongere leeftijd herinneringen vanwege deze eendimensionale manier van beleving? Komt er hierdoor te weinig diversiteit in herinneringen? En belanden we in een circulaire tijd waarin mensen en algoritmes elkaar blijven voeden en er zo geen verleden heden en toekomst meer bestaat. (Bron mysterie van de tijd) (uitschrijven tijdsverloop)

Of zoals Shoshana Zuboff in haar boek 'The age of surveillance capitalism' (2019), al als ondertitel van haar boek heeft: 'the fight for a human future at the new frontier of power'. Wat in mijn optiek bijna zoiets betekent als mens wordt machine en machine maakt mens. Gelukkig zal dat niet het geval zijn zolang we ons de toekomst nog kunnen herinneren.

Literatuurlijst

Anadol,R, *Melting Memories*. (2018, 30 juli). Refik Anadol. <https://refikanadol.com/works/melting-memories/>

Belthuis,M (December 2020) persoonlijke communicatie.

Jeronimus, B (Oktober 2020) persoonlijke communicatie

NOS. (2020, 18 oktober). Zo kom je zonder angst en stress de tweede golf door. *NOS*.
<https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2352758-zo-kom-je-zonder-angst-en-stress-de-tweede-golf-door>

Shah,N (januari 2019) Master Meeting Artez Zwolle; *Aesthetic Warfare: Rapid Feminist Prototyping for Survival*.

Stichting De Tijdmachine | Oplossingen voor ouderen die zelfstandig hun leven willen leiden. (2021, 11 april). Stichting De Tijdmachine. <https://www.stichtingdetijdmachine.nl>

The Social Dilemma, Netflix (Januari 2020) Exposure Labs, directed by Jeff Orlowski United States.

Twenge, J. M. (2018). *iGen*. Adfo Books.

Waals, K. (2020). *Picture perfect* (1ste ed.). Atlas Contact

Zuboff, S. (2019). *The Age of Surveillance Capitalism*. PublicAffairs.